

УДК 378.14

ЗЕЛЕНСЬКА О.П.,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «АКАДЕМІЧНА СВОБОДА» ТА «АВТОНОМІЯ УНІВЕРСИТЕТУ»

Реформи, що проходять в Україні також стосуються системи освіти, зокрема вищої, яка теж повинна бути модернізована. Сьогодні вирішальним чинником соціально-економічного розвитку є людський капітал, інтелектуальний ресурс, виражений у знаннях, культурі та духовності всього світового співтовариства, який практично є безмежним, невичерпним і постійно відтворюваним [4]. Англійське прислів'я ***Money spent on the brain are never spent in vein*** (Гроші, витрачені на освіту, ніколи не пропадуть) виражає суть необхідності виховувати покоління високоосвічених, високодуховних і високопрофесійних фахівців, здатних здійснювати успішну та компетентну діяльність, використовуючи свої творчі здібності та якості, знання, вмілу працю, моральні основи та культуру. Навчання повинно бути багаторівневим, безперервним, загальним, здійснюватися на основі сучасних та активних методів і форм (семінари, міні-тренінги, кейси, колоквиуми, дискусії, спільні проекти, ділові та рольові ігри, дистанційне навчання тощо). Значну увагу у справі підготовки фахівців необхідно приділяти оволодінню новими інформаційними технологіями, що сприяє формуванню нового стилю мислення та діяльності. Сьогодні важливо створити принципово новий зміст навчальних дисциплін і форм їх викладання. Керівникам ВНЗ важливо вчасно побачити паростки нового у викладанні та підтримати ініціативу, наповнити нові форми передачі інформації науковим змістом і спрямувати їх на вивчення навчальних програм. Тут йдеться про духовно-образні форми навчання молоді та про нові практики виховання активності студентів [5, с. 26.]. Тому найважливішу роль у вирішенні цих проблем, якісній підготовці фахівців, удосконаленні цього процесу відіграють університети, які, згідно Великої хартії університетів (Болонья, 1988), мають служити суспільству в цілому і, зокрема, робити значний внесок у подальшу освіту заради культурного, соціального й економічного майбутнього суспільства; забезпечити майбутнім поколінням освіту і виховання, що сприяло б справжній гармонії навколишнього середовища та самого життя [3, с. 7]. Необхідно визначити основні напрями розвитку світових процесів в освітній сфері, враховувати стратегічні цілі національної системи освіти та виділити значущі аспекти діяльності університетів у справі підготовки фахівців, що відповідають потребам XXI століття.

Різними проблемами розвитку вищої школи в Україні та за кордоном займаються такі науковці, як Азаров В., Богачевський І., Бойцов Б., Бордовський Г., Грішнова О., Данилишина Б., Данильченко В., Євтух О., Згуровський М., Зіньковський Ю., Журавський В., Куценко В., Лещук В., Мещанінов О., Міщенко В., Науменкова С., Нестеров А., Оболенська Т., Семів Л., Трапіцин С., Шаповалов А., Hägg I., Hartshorne E., Mayor F., Metzger W., Thomas R., Thorens J. та інші. Проте розробка нової освітньої парадигми, спрямованої на перехід до інноваційної освіти і підготовки кадрів, розвиток творчого потенціалу та духовності людини, вимагає подальше вивчення та дослідження проблем вищої школи, зокрема тих, що стосуються питань академічних свобод та автономії університетів, їх історичного розвитку.

Університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання. Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади [6, с. 129]. ВНЗ повинні мати великі права і самостійність у вирішенні питань, пов'язаних з їх реагуванням на потреби суспільства щодо форм, змісту, характеру та якості підготовки кадрів, розробки навчальних планів і програм, форм і методів навчання, навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, організації науки, оскільки ВНЗ повинні бути центральною ланкою в процесах інтеграції науки та освіти, розвитку таких сучасних форм, як науково-освітні та навчально-наукові комплекси, прогнозування кадрових потреб науки та виробництва, власності університетів, їх фінансового забезпечення тощо. Надзвичайно важливим є те, щоб незалежність і автономія університетів забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань [6, с. 18].

Історичні розвідки різних аспектів тих чи інших питань, ставлення до них і їх інтерпретація науковцями уможливають глибше проникнути в суть проблеми, сприяють її всебічному розкриттю, пояснюють, чому вона розвивалася саме таким чином та які висновки можна з цього зробити і що можна запозичити для того, щоб вона була ефективно та результативно вирішена.

Аналізуючи певну проблему, важливо зрозуміти суть основних понять, що її стосуються, для того, щоб продовжити дослідження її різних аспектів. Тлумачний словник дає таке визначення поняття «свобода»: у філософії – можливість виявлення суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи та суспільства; ще одне значення – незалежність, відсутність перешкод та обмежень, які зв'язують суспільно-політичне життя і діяльність усього суспільства або його членів [7, с. 649]. Поняття «академічна свобода» використовується вже давно. У різних авторів та різних документах «академічна свобода» трактується як свобода здійснювати свою академічну діяльність у рамках, визначених етичними правилами академічної спільноти та міжнародними практиками без будь-якого зовнішнього тиску [9]; академічна свобода сприяє людству в пошуку та накопиченні знань, навчанні студентів основам наук, підготовці фахівців для роботи в різних галузях державної служби; викладачі мають право на повну свободу в дослідженнях та публікації їх результатів за умов належного виконання інших закріплених за ними академічних обов'язків [2]; академічна свобода є основним правом університету, викладачі повинні бути вільними у виборі того, що вони будуть навчати, досліджувати та публікувати, це свобода йти своїм особистим шляхом інтелектуальної концепції та діяльності в певному вищому навчальному закладі [10] тощо. Тут варто зазначити, що спільним у цих трактуваннях поняття «академічна свобода» є те, що вона передбачає академічну діяльність, тобто діяльність викладачів і студентів, яку вони здійснюють вільно без зовнішнього тиску.

Поняття «академічна свобода» тісно переплетене з поняттям «академічна автономія» чи «автономія університетів». У «Рекомендаціях про статус викладацьких кадрів закладів вищої освіти» (ЮНЕСКО, Париж, 11 листопада 1997 р.) говориться, що право на освіту, викладання та дослідну діяльність може бути реалізоване в повному обсязі лише в умовах академічної свободи та автономії закладів вищої освіти. Відношення між академічною свободою та автономією є

такими, що автономія є інституційною формою академічної свободи, а для того, щоб належним чином нею користуватися, ВНЗ повинні мати автономію [8].

«Автономія» тлумачиться як самоуправління, незалежність в управлінні [7, с. 13]. Під академічною автономією чи автономією університетів розуміють необхідну ступінь незалежності університету від зовнішнього втручання в правоздатності вирішувати завдання розвитку особистості, суспільства, приймати рішення стосовно внутрішньої організації та управління, розподілу фінансових ресурсів та генерування доходів, адміністрування і встановлення власної лінії поведінки (місії) у сфері освіти, науково-дослідної роботи, викладання й інших пов'язаних із цим видах діяльності [9]; самостійність ВНЗ у доборі та розстановці кадрів, здійсненні навчальної, наукової, фінансово-господарської діяльності у відповідності із законодавством і статутом ВНЗ [1]; університетська автономія є правом у повній мірі здійснювати і практикувати академічну свободу і самоуправління з урахуванням внутрішньої діяльності; це право університету бути вільним від втручання держави та інших зовнішніх сил у питаннях університетських справ і діяльності [10] тощо. Спільними у цих поясненнях є незалежність ВНЗ від зовнішнього тиску виконувати свою різнопланову діяльність.

Звичайно, що тлумачення та розуміння академічної свободи та університетської автономії мінялося і, мабуть що, буде змінюватися з часом з урахуванням розвитку суспільства, його потреб і досягнень, оскільки радикальні соціальні перетворення, незалежно від причин, що їх породжують, неможливі без глибокої трансформації суспільної, масової свідомості, без видозміни його філософських та ідеологічних основ, проте їх суть продовжує залишатися незмінною: свобода, незалежність і економічна безпека від зовнішніх сил у викладанні, навчанні та дослідній роботі є необхідними для успішної діяльності закладу вищої освіти та виконання його обов'язків перед студентами, викладачами та суспільством у цілому, за що він повинен нести повну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Административное право. Словарь-справочник [Электронный ресурс]. – Режим доступа: administrative_law.academic.ru/1/Автономия_высшего_учебного_заведения
2. Альтбах Ф.Г. Академическая свобода: реалистическая оценка [Электронный ресурс] / Ф.Г. Альтбах // Международное высшее образование. – Бостон: Бостон колледж. – Режим доступа: ihe.nkaoko.kz/archive/14/292/
3. Велика хартія університетів (Болонья, 1988). – Болонський процес: Документи / Укладачі: З.І. Тимошенко, А.М. Грехов, Ю.А. Гапон, Ю.І. Палеха. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – С. 7-9.
4. Генкин Б.М. Экономика и социология труда / Б.М. Генкин. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 2014. – 464 с.
5. Євтух О. Наука й освіта за крок до майбутнього / Олександр Євтух. – Вища школа. – 2011. – № 2. – С. 16-28.
6. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в європейський простір вищої освіти / В.С. Журавський, М.З. Згуровський. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка»», 2003. – 200 с.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Гос. изд-во иностран. и нац. словарей, 1953. – 848 с.
8. Рекомендация о статусе преподавательских кадров учреждений высшего образования [Электронный ресурс] // Центр образовательного законодательства. – Режим доступа: <http://www.lexed.ru/mpravo/razdel2/?doc18.html>

9. Хартія університетів України «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 217.77.213.42/index.php?option=com.content&Id=140%3A3-----&catid=34%3A2011-05-06-19-35-19&lang=uk

10. Academic Freedom and University Autonomy: Proceedings of the International Conference (Sinaia, Romania, 5-7 May 1992) [Electronic resource]. – Available at: unesdoc.unesco.org/images/000927/092770eo.pdf

Зеленська О.П. До питання про тлумачення понять «академічна свобода» та «автономія університету»

Реформи, що відбуваються в Україні, вимагають модернізації системи вищої освіти, яка реагує на будь-які зміни в житті суспільства. Значну роль у вирішенні цих проблем, якісній підготовці фахівців, удосконаленні цього процесу відіграють університети як важливі центри викладацької та дослідницької діяльності. Для їх успішної та результативної діяльності, виконання обов'язків перед студентами, викладачами та суспільством у цілому, за що вони повинен нести повну відповідальність, необхідні свобода, незалежність і економічна безпека від зовнішніх сил у викладанні, навчанні та дослідній роботі.

Ключові слова: вища освіта, вищий навчальний заклад, академічна свобода, автономія університету.

Зеленская Е.П. К вопросу об истолковании понятий «академическая свобода» и «автономия университета»

Реформы, происходящие в Украине, требуют модернизации системы высшего образования, которая реагирует на любые изменения в жизни общества. Значительную роль в решении этих проблем, качественной подготовке специалистов, усовершенствовании этого процесса играют университеты как важные центры преподавательской и исследовательской деятельности. Для их успешной и результативной деятельности, выполнения обязанностей перед студентами, преподавателями и обществом в целом, за что они должны нести полную ответственность, необходимы свобода, независимость и экономическая безопасность от внешних сил в преподавании, обучении и исследовательской работе.

Ключевые слова: высшее образование, высшее учебное заведение, академическая свобода, автономия университета.

Olena Zelenska. To the issue of treating the notions of “academic freedom” and “university autonomy”

The reforms which take place in Ukraine demand modernizing the system of higher education, which reacts on any changes in the life of the society. A significant role in solving these problems, qualified training of specialists, improving this process is played by the universities as the important centres of the educational and investigative activities. Freedom, independence and economic security from outer forces in teaching, learning and investigative work are necessary for their successful and effective activity, fulfillment of the obligations before the students, teachers and the society at large, for which they are fully responsible. The notions of “academic freedom” and “university autonomy” are interrelated, because the rights to education, teaching and research activity can be realized only under conditions of academic freedom and autonomy of the universities. Academic freedom foresees the academic activity that is the activity of the teachers and students, which they carry out freely without outer press. University autonomy is the necessary stage of the independence of the higher educational establishment to fulfill its many-folded activity.

Key words: higher education, higher educational establishment, academic freedom, university autonomy.